

*P*roeve van een program

'Als de eerste stapjes van een kuiken op de heide', zo kwalificeerde priester, politicus, dichter en hoogleraar kerkgeschiedenis H.J.A.M. Schaepman, treffend maar bescheiden, zijn pogingen om in zijn *Proeve van een program* uit 1883 de grondtrekken te schetsen van een programma voor een nieuw op te richten katholieke partij.

'Deze "proeve van een program" is inderdaad niet meer dan een proeve. Het leven alleen, het historische leven met al zijn worstelingen en ontwikkelingen kan hier den vollen vorm geven', aldus Schaepman haast bedeesd. En inderdaad: de eigenlijke proeve omvat slechts zeventien artikelen op zes pagina's; de rest van het nog geen honderd pagina's dikke boekwerk bestaat uit toelichting. En de Proeve is ook wat zoekend van toon; soms zelfs is zij niet helemaal consistent. Zij schetst de contouren van een beginselpartij en programpartij tegelijk. Toch heeft geen ander geschrift meer invloed gehad op de ontwikkeling van het katholieke partijwezen in Nederland, ook al duurde het nog tot een jaar na Schaepmans dood in 1903, voor een landelijke organisatie van katholieke kiesverenigingen tot stand kwam en tot 1926 eer de beoogde partijorganisatie er was.

Die ontwikkeling vond echter moeizaam plaats. Schaepman was lange tijd een progressieve eenling in een conservatieve fractie die werd tegenwerkt door het conservatisme van het episcopaat en het hoekige karakter van Schaepman zelf. Met protestanten hoorde men niet samen te werken, aldus de bisschoppen en vele conser-

vatieve katholieken met hen. Geïnspireerd door het Duitse Zentrum (en bang voor antipapistische reacties) streefde Schaepman echter niet naar een katholieke 'kerkelijke partij', maar in principe wel degelijk naar een brede christelijke middenpartij, ook al moet hij zich gerealiseerd hebben dat een zo ver gaande samenwerking met de protestantse 'erfviand' nog lang niet tot de mogelijkheden behoorde én dat het in beginsel interconfessionele Duitse voorbeeld in de praktijk een katholieke partij was. Maar alleen op die manier zag hij een mogelijkheid het katholieke 'niet-volk' een plaats te geven in het Nederlandse politieke krachtenveld. Zo preludeerde Schaepman op de christelijke coalitie: 'Daarom willen zij (de katholieken) een staatkundig program, een program, dat hen niet plaatst tegenover protestanten, maar tegenover liberalen en conservatieven, die in nevelachtige woorden het liberale beginsel belijden, het in halve daden beoefenen; een program dat anti-revolutionair is in merg en been, maar toch zijn eigen oorsprong verraadt, zijn eigen kleur toont, zijn eigen karakter draagt.' En tot de anti-revolutionairen richtte hij zich met de woorden: 'Wij wenschen in den strijd tegen den revolutionairen Staat U aan onze zijde te zien strijden.

Uwe onhebbelijkheden kunnen wij U vergeven. (...) Voor ons is de zaak alles.' Met andere woorden: het katholieke program moest ook voor orthodoxe protestanten aantrekkelijk zijn.

De Proeve was een fraai staaltje compromissen en machtspolitiek

De bekende katholieke historicus L.J. Rogier kwalificeerde de *Proeve* als 'vernunftig, bijna pervers van vernuft'. Schaepman bood Abraham Kuyper tienduizenden katholieke stemmen aan die in het districtenstelsel anders waardeloos zouden zijn, en hij speculeerde erop dat hij zijn geloofsgenoten kon overhalen antirevolutionair te stemmen zolang het nodig was en zo vaak hij het zou vragen. In die zin was de *Proeve* een fraai staaltje compromissen en machtspolitiek waarmee Schaepman de antirevolutionairen, en Kuyper in het bijzonder, wist te verleiden tot een coalitie waarmee hij op termijn de Nederlandse katholieken de beoogde politieke machtspositie kon schenken.

Jan Ramakers

Literatuur

- Bornewasser, J.A. (1989). Schaepman, ultramontaan en christen-democraat. In J.A. Bornewasser, *Kerkelijk verleden in een wereldlijke context. Historische opstellen, gebundeld en aangeboden aan de schrijver bij zijn aftreden als hoogleraar aan de Theologische Faculteit Tilburg* (pp. 284-288). Amsterdam: Van Soeren in samenwerking met De Bataafsche Leeuw.
- Bornewasser, J.A. (1990). De katholieken van Nederland en hun politieke partij. Verschuivingen in de argumenten pro. *Archief voor de geschiedenis van de katholieke kerk in Nederland* 32 (2), 183-215.
- Rogier, L.J. & Rooy, N. de. (1953). *In vrijheid herboren. Katholiek Nederland 1853-1953*. Den Haag: Uitgeverij Pax.